
Korkeimman oikeuden lausunto sotasyyllisyyksistä
28.08.1945

KORKEIN OIKEUS

Eduskunnan Perustuslakivaliokunnalle.

Helsinki, elokuun 28 p:nä 1945.

N:o 1488.

Asia: Hallituksen esitys laiksi sotaan syyllisten rankaisemisesta.

Viite: Kirjeenne n:o 27/23.8.1945.

Ylempänä mainitusta Hallituksen esityksestä pyydettyä lausuntona Korkein oikeus kunnioittaen esittää seuraavaa:

Esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen tarkoituksena on säätää rangaistus henkilöille, jotka hallituksessa ratkaisevalla tavalla ovat vaikuttaneet Suomen joutumiseen sotaan vuonna 1941 Saksan rinnalla Sosialististen Neuvostotasavaltaisen Liittoa taikka Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhtynyttä Kuningaskuntaa vastaan tai estäneet sodan aikana rauhan aikaansaamista. Perustelujen mukaan lakiehdotuksen antaminen johtuu siitä, että Suomi on syyskuun 19 päivänä 1944 tehdyn välirauhansopimuksen 13 artiklassa sitoutunut yhteistoimintaan liittoutuneiden valtojen kanssa sotarikoksista syytettävien henkilöiden pidättämiseksi ja tuomitsemiseksi. Hallitus katsoo, että tämä sopimusmääräys velvoittaa Suomea ryhtymään rankaisutoimenpiteisiin ei ainoastaan sellaisia henkilöitä vastaan, jotka ovat tehneet rikoksia sodassa loukkaamalla kansainvälisesti hyväksytyjä sodan lakeja ja tapoja, vaan myöskin niitä kohtaan, joiden hallitustoimista sodan alkaminen tai jatkuminen on ratkaisevalla tavalla riippunut. Tämän vuoksi ja kun Suomen laki ei sisällä säännöksiä tällaisten sotaan syyllisten rankaisemisesta, kysymyksessä oleva esitys on annettu Eduskunnalle.

Oikeudelliselta kannalta voidaan asettaa kysymyksenalaiseksi, velvoittaako välirauhansopimuksen 13 artikla Suomea ryhtymään syyte- ja rankaisutoimenpiteisiin myöskin niiden henkilöiden osalta, joiden syyksi ei voida lukea mitään kansainvälisesti hyväksytyjä sodan lakeja ja tapoja vastaan tehtyä rikosta. Mainitussa artiklassa lausutaan: "Suomi sitoutuu yhteistoimintaan Liittoutuneiden Valtojen kanssa sotarikoksista syytettävien henkilöiden pidättämiseksi ja tuomitsemiseksi." Kysymyksessä olevan sopimuksen englanninkielinen teksti, jota saman sopimuksen 23 artiklan mukaan on pidettävä todistusvoimaisena, kuuluu: "Finland undertakes to collaborate with Allied powers in the apprehension of persons accused of war

crimes and in their trial." Tämän mukaisesti Suomi on velvoittautunut ryhtymään toimenpiteisiin sellaisten henkilöiden rankaisemiseksi, joiden syyksi voidaan lukea sotarikos, war crime. Mitä tällä rikoksella tarkoitetaan, on nyttemmin määritelty Ison-Britannian, Yhdysvaltain, Neuvostoliiton ja Ranskan edustajain elokuun 8 päivänä 1945 Lontoossa tekemässä sopimuksessa suurempien sotarikollisten syyttämisestä ja rankaisemisesta (Agreement concerning the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis). Tähän sopimukseen olennaisena osana liittyvän kansainvälisen sotatuomioistuimen järjestysmuotosäännön (Charter of the International Military Tribunal) 6. kohdan mukaan on erotettava toisistaan a) rikokset rauhaa vastaan (crimes against peace) ja b) sotarikokset (war crimes). Edellisiin luetaan hyökkäyssotien suunnittelu, valmistelu, aloittaminen ja käynti tai sodat, jotka ovat ristiriidassa kansainvälisten sopimusten kanssa, taikka osallistuminen sellaista sotaa koskevaan yhteiseen suunnitelmaan tai salahankkeeseen. Sotarikoksia taas ovat teot, joihin sisältyy sodan lakien tai tapojen rikkominen eli englanninkielisen tekstin mukaan: "War crimes, namely, violations of the laws or customs of war."

Välirauhansopimuksen 13 artiklassa ei puhuta rikoksista rauhaa vastaan, vaan yksinomaan sotarikoksista. Mitä viimeksi mainitulla käsitteellä tarkoitetaan, voidaan katsoa sitovasti selvitetyksi edellä mainitulla kuluvan elokuun 8 päivänä tehdyllä kansainvälisellä sopimuksella, jonka mukaan sotarikoksina on pidettävä vain sodan lakeja tai tapoja koskevia loukkauksia. Kun hallituksen esityksen perusteluissa lausutaan, että sanotun kansainvälisen sopimuksen mukaan sotarikokseksi olisi luettava myös ns. sotasyyllisyys eli rikos rauhaa vastaan, on Korkeimman oikeuden todettava, että sanotun kansainvälisen sopimuksen sanamuoto ei anna tukea tällaiselle käsitykselle. Sitä paitsi on huomattava, että viimeksi mainitun sopimuksen sekä yleisen kansainvälisen oikeuskäsityksen mukaan on kysymyksen ratkaiseminen, onko jollakin sotaan osallistuneella maalla velvollisuus saattaa rangaistaviksi sellaiset kansalaisensa, joiden hallitustoimet ovat ratkaisevasti vaikuttaneet maan sotaan joutumiseen, riippuu siitä, miten tämän maan käymän sodan oikeudellinen luonne on määriteltävä.

Mitä lakiehdotukseen muutoin tulee, voitaisiin sen mukaan sotasyyllisyydestä tuomita rangaistus riippumatta siitä, onko asianomaisen henkilön teko, jolla hän on vaikuttanut maamme joutumiseen sotaan tai estänyt rauhan aikaansaamista, sellaisenaan ollut lainvastainen ja siis käsittänyt rikoksen. Esitykseen sisältyvällä lailla tultaisiin näin ollen säätämään rangaistus teoista, jotka eivät olleet rangaistavia silloin kun ne tehtiin. Tällaisen, vai-

kutukseltaan taannehtivan rikoslainsäädännön rikosoikeustiede on yleisesti hylännyt eikä sellaiseen ole ryhdytty maissa, joissa kansalaisten kunniaa ja vapautta on pidetty arvossa. Onpa eräiden maiden valtiosääntöönkin otettu nimenomaisia määräyksiä, joilla tämäntapainen kansalaisten perusoikeuksia vaarantava ja mielivaltaan helposti johtava lainsäädäntövallan käyttö on kielletty. Mainitunlainen lainsäädäntö ei ole sopusoinnussa meidänkään perustuslakimme kanssa. Hallitusmuodon 6 §:stä, jossa on säädetty, että kansalaiset ovat turvatut muun muassa kunnian ja henkilökohtaisen vapauden puolesta, on nimittäin katsottava johtuvan, ettei rangaistusta, joka sisältää olennaisen kajoamisen näihin oikeushyödykkeisiin, voida säätää teosta, jota sen tapahtumisaikana ei ollut lailla kielletty. Periaate, ettei rikoslakia saa säätää taannehtivasti, kuuluu niin tärkeänä osana oikeusjärjestykseksemme, että siitä ei ole poikettava.

Millä tavoin taannehtivuutta olisi arvosteltava siinä tapauksessa, että lainsäädäntöelinten toiminta maassa on sodasta johtuneista syistä ollut pitkän aikaa keskeytyneenä ja että tänä aikana on tehty kansalaisten oikeustajuntaa loukkaavia tekoja, joista puutteellinen laki ei ole säätänyt rangaistusta, on kysymys, joka tässä voidaan sivuuttaa, koskapa lainsäädäntöelintemme toiminta on meillä keskeytymättä jatkunut myös sodan aikana.

Taannehtivan rikoslain säätäminen on perustuslain vastaista silloin, kun aikaisemmin rankaisemattomasta teosta säädetään jälkeinpäin rangaistus. Jos sitä vastoin lailla ainoastaan korotetaan sinänsä lainvastaisen teon rangaistusta, tällainen lainsäädäntö, vaikkapa se olisi tarkoitettu sovellettavaksi myös ennen lain voimaantuloa tehtyihin tekoihin, saattaa määrätyin edellytyksin olla hyväksyttävissä ja tuskin loukkaisi perustuslakiamme. Kuitenkin se olisi ristiriidassa meidän rikoslainsäädännössämme noudatetun, rikoslain voimaantuloasetuksen 3 §:stä ilmenevän periaatteen kanssa, jonka mukaan vanhemman lain aikana tehtyihin rikoksiin on sovellettava sitä lakia, joka on lievempi.

Hallitusmuodon 47 §:n mukaan voidaan tasavallan presidentti panna virkatoimensa johdosta syytteeseen vain siinä tapauksessa, että hän on syyllistynyt valtio- tai maanpetokseen. Mainitulla säännöksellä tahdotaan suojella presidenttiä, hänen korkean aseman vuoksi, vähäisemmistä virkavirheistä seuraavalta vastuulta. Lakiehdotuksen mukaan voitaisiin kuitenkin tasavallan presidentti saattaa syytteeseen hallitusmuodon sanotun säännöksen estämättä. Kun viimeksi mainittu säännös merkitsee sitä, että ainoastaan siinä tarkoitettut teot ovat tasavallan presidentin tekeminä rangaistavia ja että muutoin hänen virkatoimintaan, vaikka ne olisivatkin virheellisiä, ei voi seurata

rangaistusta, lakiehdotuksen 1 §:n 2 momentti tältä osin jo sellaisenaan tietää poikkeusta siitä periaatteesta, ettei rikoslaille saa antaa taannehtivaa vaikutusta.

Lakiehdotuksen 1 §:n johdosta on vielä huomautettava, että kun laki on tarkoitettu sovellettavaksi tekoihin, jotka niiden tapahtumisaikana eivät olleet kiellettyjä, tästä johtuu, että yleisen lain mukaisia tahallisuus- ja tuottamusarvostelmia ei lakia sovellettaessa voida käyttää. Näin ollen käy rangaistuksen määrääminen vaikeaksi sellaisenkin laajan rangaistusasteikon puitteissa, joka on lakiehdotuksessa. Samassa pykälässä on rangaistavan teon nimitykseen sisällytetty sanonta, että teko on tapahtunut "valtakunnan vahingoksi", vaikka tällainen arvostelma luonteensa puolesta kuuluisi rikoksen tunnusmerkistöön. Jos tästä, kuten näyttää, on tehtävä se johtopäätös, että lain käyttäjälle on jäänyt vain määrätynlaisen, pykälän alkuosassa mainitun toiminnan toteaminen teon rangaistavuuden edellytyksenä, tällainen muodollinen lainkäyttö ei käy hyvin yhteen sen valtiotehtävien jakoa koskevan periaatteen kanssa, joka on lausuttu julki hallitusmuodon 2 §:ssä.

Ehdotetun lain 2 §, jonka mukaan lakiehdotuksessa tarkoitettut syytteet käsittelee erityinen sotasyylisyysoikeus, sisältää jälleen poikkeuksen perustuslaista, koska hallitusmuodon 60 §:ssä on kielletty asettamasta satunnaista tuomioistuinta. Ensiksi mainittu säännös poikkeaa samalla hallitusmuodon 47 §:stä, jossa säädetään, että syytettä tasavallan presidenttiä vastaan on ajettava korkeimmassa oikeudessa, sekä 59 §:stä, jonka mukaan valtioneuvoston jäsentä on virkavirheestä syytettävä valtakunnanoikeudessa.

Sotasyylisyysoikeuteen kuuluisi 15 jäsentä, joista Eduskunta valitsisi 12. Muut oikeuden jäsenet olisivat korkeimman oikeuden presidentti, joka toimisi oikeuden puheenjohtajana, sekä korkeimman hallinto-oikeuden presidentti, ja Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan professori.

Satunnaisen tuomioistuimen asettaminen vastoin hallitusmuodon nimenomaista kieltoa on kysymyksessä olevassa tapauksessa sitäkin vähemmän paikallaan, kun laissa jo on osoitettu tuomioistuimet sellaisten henkilöiden virassa tekemistä rikoksista aiheutuvien syytteiden käsittelemistä varten, joita lakiehdotus saattaa koskea. Johtavana ajatuksena hallitusmuodon asiaa koskevissa säännöksissä on, että tasavallan presidenttiin kohdistettu syyte on käsiteltävä sellaisessa tuomioistuimessa, jonka kokoonpanoon poliittiset näkökohdat eivät ole olleet vaikuttamassa, ja että senkin tuomioistuimen kokoonpanoon, jossa valtioneuvoston jäsentä vastaan ajettava syyte tulee kä-

siteltäväksi, sanotunlaisilla näkökohdilla ei saa olla ratkaisevaa vaikutusta. Lakiehdotuksen mukaan tulisi taas sotasyyllisyysoikeuden jäsenten enemmistö, neljä viidesosaa jäsenistä, olemaan eduskunnan valitsema. Kun vaali lisäksi toimitettaisiin tiettyjä, jo tapahtuneita tekoja silmällä pitäen, ei olisi takeita siitä, että valittava tuomioistuin olisi riippumaton, niinkuin hallitusmuodon 2 §:ssä edellytetään. Ei näytä sovelialta, että maan korkeimpien oikeuksien presidenttien olisi toimittava tällaisen tuomioistuimen lakimiesjäsenenä.

Sen perusteella, mitä edellä on esitetty, Korkeimman oikeuden on mielipiteenään lausuttava, että ehdotettu laki, joka tosin on tarkoitettu säädettäväksi valtiopäiväjärjestyksen 67 §:ssä määrättyssä järjestyksessä, sisältää niin monia ja perustavaa laatua olevia poikkeuksia hallitusmuodosta ja yleisesti hyväksytyistä oikeusperiaatteista, ettei lakia oikeudelliselta kannalta voida pitää valtiosäädöskäytännöksi soveltuvana.

Korkeimman Oikeuden puolesta

N. Hj. Neovius.

Allan Z. P. Dahlbeck.